

Pietas biedt toegang tot gereformeerde vroomheidsliteratuur

Er is lang aan gewerkt, maar op 17 mei vorig jaar werd Pietas online gelanceerd. Pietas is een digitale bibliografie van vroomheidsliteratuur, waarin zo'n 3500 titels zijn beschreven. De redactie van Transparant ging in gesprek met drs. F.W. Huisman, ontwerper en redacteur van Pietas.

Geert Schipaanboord

Pietas richt zich op gedrukte bronnen van de gereformeerde vroomheid tot omstreeks 1800. Huisman, als gastonderzoeker verbonden aan het Studiecentrum voor Protestantse Boekcultuur aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, geeft aan dat het inzicht in deze bronnen onmisbaar is voor het onderzoek naar vroomheid.

"Het meest ideale zouden historische geluidsopnames zijn, maar die zijn er natuurlijk niet. Ook brieven en egodocumenten zijn schaars. Bovendien ontbreken in egodocumenten juist die dingen die de schrijvers dagelijks deden. Gedrukte bronnen zijn daarom belangrijk in het onderzoek naar vroomheid. Van die bronnen bestaan inventarisaties, zoals de bibliografie van ds. Van der Haar. Die bibliografie is voor gebruik in het onderzoek niet compleet en niet gedetailleerd genoeg. Daar kwamen in de jaren negentig de ontwikkelingen rond internet bij. Internet bleek goed bruikbaar om bronnen zowel te beschrijven als digitaal beschikbaar te stellen. Vanaf 1997 wordt Pietas gevuld met beschrijvingen van bronnen. Nu bevat het bestand zo'n 3500 titels en het moeten er 15.000 worden. Er zijn overigens al veel meer beschrijvingen gereed en die worden stapsgewijs en systematisch toegevoegd."

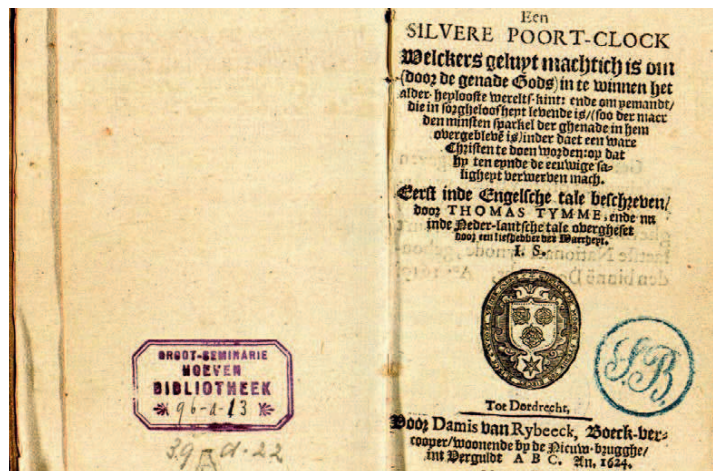
Het beschrijven van de bronnen is niet het enige doel van Pietas. Met het aan Pietas gekoppelde Bronnenarchief wordt een gedeelte van de bronnen tevens compleet digitaal beschikbaar gesteld. Huisman: "Het is ook belangrijk om nog onbekende werken of uitgaven in Pietas op te nemen. Uit de praktijk blijkt dat 30 tot 50 procent van de werken in geen enkele Nederlandse openbare verzame-

Het boekje Een silvere poort-clock, uit de zeventiende eeuw. Pietas richt zich op bronnen over vroomheid tot ongeveer 1800.

ling aanwezig is en hiervoor ben ik dus aangewezen op buitenlandse collecties of particuliere verzamelingen. Daarvoor heb ik met verschillende particuliere verzamelaars contact en zodoende worden ook werken uit privécollecties opgenomen. Verder is het natuurlijk ook wel een sport om te jagen op die niet eerder gekende bronnen."

Huisman is ervan overtuigd dat de inventarisaties in Pietas van belang zijn voor wetenschappelijk onderzoek. "Ik kom het regelmatig tegen dat wetenschappers eerst onderzoek doen en pas aan het einde de bibliografie maken van de persoon waar ze zich in verdiepen.

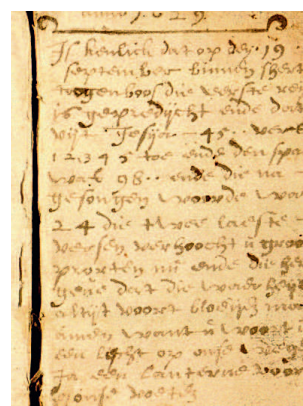
"Vroomheidsliteratuur ging in de zeventiende eeuw over grenzen van confessies heen."

Terwijl je wat mij betreft eerst je bronnen vast moet stellen en moet kijken of je de goede edities gebruikt. Pietas wil de onderzoekers die vroomheid als onderzoeksobject hebben helpen om van het begin af aan een goed beeld te hebben van de bronnen."

Daarnaast is Pietas van belang voor een meer samenhangende boekhistorische benadering. Huisman is redacteur van verschillende bundels waarin zowel gekeken wordt naar de auteur van een piëtistisch werk, de verschillende vertalingen in de verschillende landen en de achtergrond van de vertalers. Huisman: "Dergelijk onderzoek wordt op dit moment aan de Vrije Universiteit gedaan door Jan van de Kamp, die bezig is met vergelijking van Nederlandse en Duitse vertalingen van piëtistische werken. In zijn onderzoek vergelijkt hij allereerst de teksten. Vaak zijn deze werken vanuit het Engels in het Nederlands en vervolgens in het Duits vertaald. Bij al die vertaaltappen bekijkt hij de keuzes die de vertalers maakten bij het weglaten of aanpassen van tekstpassages. Daarnaast onderzoekt hij in welke netwerken deze vertalers zich bevonden en in welke mate verschillende vertalers contact met elkaar hadden." Een van de redenen waarom Pietas in het leven is geroepen, is het "grensoverschrijdende karakter van gereformeerde vroomheid", zo geeft Huisman aan. Daarom is de bibliografie ook in het Engels beschikbaar.

Huisman deed zelf onder meer onder-

Pietas biedt veel vroomheidsliteratuur aan op het web. Zoals een beschrijving van een gereformeerde kerkdienst in 1629. Er werd gezongen uit Psalm 119: "Want U woort is een licht op onze wegen, ja een lanterne voor onse voeten." beeld Pietas

zoek naar Deense edities van puriteinse werken. "Het gangbare beeld was dat er weinig van die vertalingen in het Deens zouden zijn. Uit mijn onderzoek blijkt dat deze vroomheidsliteratuur tot in de hoogste kringen verspreid werd, en dat er veel internationaal contact was. Er vond kruisbestuiving plaats."

Pietas is niet alleen opgezet voor wetenschappelijk onderzoek, maar juist ook

voor een grotere groep geïnteresseerden, zo legt Huisman uit. "Het bestand is voor iedereen die zich bij het bestuderen van gereformeerde vroomheid afvraagt waar dingen vandaan komen. Dat is wat mij betreft ook relevant bij het voorbereiden van preken en voor pastorale werkzaamheden. Met Pietas leggen we bloot; ik maak er zelf gebruik van in onderzoek en anderen kunnen dat eveneens doen."

Pietas is gerelateerd aan de Stichting Studie Nadere Reformatie (SSNR), en dat is niet voor niets, vertelt Huisman. "Ik kwam met de stichting in contact door een discussie die ik met hen aanging over de begripsbepaling van de Nadere Reformatie. Ik heb hen gewezen op de vele digitale mogelijkheden waar de stichting zijn voordeel mee zou kunnen doen. Het is belangrijk dat Pietas geen product is van één persoon, maar dat ook geprofiteerd kan worden van de kennis die bij de stichting aanwezig is. Door de lancering van Pietas op 17 mei is zichtbaar waar we mee bezig zijn en kan het verder ontwikkeld worden. Er zijn plannen voor ontwikkeling op twee fronten. Allereerst wordt het aantal beschreven titels en digitaal beschikbare werken uitgebreid. Daarnaast wordt gewerkt aan een Pietas-platform, een digitale werkomgeving voor onderzoekers waar verschillende bronnen aan elkaar gekoppeld worden."

Huisman is sinds 2007 werkzaam aan

de Vrije Universiteit. "De Vrije Universiteit, met een leerstoel over de geschiedenis van het religieuze boek en een leerstoel over het gereformeerde piëtisme, is een goede plek om dit onderzoek te doen. De Vrije Universiteit is de enige universiteitsbibliotheek in Nederland die deze vroomheidsliteratuur nog actief verzamelt. Het is een inspirerende omgeving voor dit onderzoek, juist vanwege de mogelijkheden van samenwerking tussen de theologische faculteit en mensen die zich bezighouden met de geschiedenis van het boek."

Het is nieuwsgierigheid en het streven naar vindbaarheid die Huisman motiveert in zijn werk. "De vindbaarheid vergroot je met een thematische database zoals Pietas. En het laat beter de dwarsverbanden zien." De vanzelfsprekendheid van het begrip vroomheid in een periode als de zeventiende eeuw, spreekt Huisman aan. "Die grote verspreiding zie je aan de hoeveelheid vroomheidsliteratuur die gedrukt werd. Juist uit het feit dat we uit die periode sommige boeken niet meer kunnen vinden, blijkt dat ze veel gelezen werden. Ook literatuur die niet geheel binnen de eigen geloofsopvatting paste, werd vertaald. Dat werd dan 'opgelost' door in die vertaling passages weg te laten, of door er een annotatie bij te maken. Vroomheidsliteratuur ging ook over grenzen van confessies heen."

Beduimeld

Een van de aardige dingen bij het onderzoek voor Pietas betreft de materiële aspecten van een boek. Het materiaal of de kwaliteit van de band zegt iets over de aard van het boek of over de status van de eigenaar(s). Boekjes voor huiselijke persoonlijke devotie waren veelal voorzien van een eenvoudige perkamenten band. De avondmaalsboekjes die ook meegenomen werden naar de kerk hebben vaak meer uiterlijk vertoon door een met goud bestempelde lederen band.

Door intensief gebruik is veel vroomheidsliteratuur verloren gegaan. Ook de exemplaren die ons nu nog resteren, hadden vaak veel te lijden: zij zijn beduimeld, incompleet, afgesneden of zonder band. In een gedeelte van die boeken wordt ook de naam of het stempel van vroegere eigenaren gevonden. Meermalen werd een boek bestemd voor een bloed- of geestverwant. Soms met een uitgebreide inscriptie voor iemand die in de negentiende eeuw naar Amerika vertrekt of met niet meer dan: "Dit boecxken sal Lijbsbedt hebben."

Een interessante inscriptie komt voor in Een silvere poort-clock van Thomas Tymme uit 1624. Het is een contemporaine inscriptie van een anonieme ooggetuige van de eerste gereformeerde kerkdienst in 's-Hertogenbosch na de verovering door Frederik Hendrik op 19 september 1629. De tekst luidt als volgt:

"Anno 1629. Is kenlick dat op den 19. september binnen sHertooogenboos. Die eerste reijs is gepredijckt ende dat uijt Jesaja - 45 . vers 1 2 3 4 5 toe ende den

psalmvaers 98 ..ende die nagesongen worde vaers [= Psalm] 24 die twee laeste versen: Verhoocht u groot poorten nu ende die Here geve dat die waerheijt altijt voortbloeijen moch. Amen want U woort is een licht op onze wegen, ja een lanterne voor onse voeten."

Dit boekje kwam via het Groot-Seminarie Hoeven bij de Vrije Universiteit terecht.

Website: <http://www.pietasonline.nl/pietas>
Meer informatie: fwhuisman@kliksafe.nl